

ภาพแทนธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี

The Representation of Nature in Environmental articles on www.sarakadee.com

มณฑิตา สังข์มงคล¹, จิตตภา สารพัฒน์ ไชยปัญญา^{2*}
Monthita Sangmongkol¹, Chittapa Sarapadnuke Chaipunya^{2*}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี (www.sarakadee.com) ระหว่างปี 2541-2565 จำนวน 289 บทความ ผ่านแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ และแนวคิดภาพแทน ผลการศึกษาพบภาพแทนธรรมชาติจำนวน 16 ลักษณะ ได้แก่ ธรรมชาติคือผู้ถูกรักษา ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา ธรรมชาติคือผลประโยชน์ ธรรมชาติคือความเป็นอื่น ธรรมชาติคือที่พึ่งของคนท้องถิ่น ธรรมชาติคือผู้ร้าย ธรรมชาติคือเครื่องมือสร้างความบันเทิง ธรรมชาติคือปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ธรรมชาติคืออัตลักษณ์ ธรรมชาติคือพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ธรรมชาติคือเพื่อนร่วมโลก ธรรมชาติคือที่พึ่งพิง ธรรมชาติกับความเชื่อ ธรรมชาติคือผู้ปกป้อง ธรรมชาติคือสิ่งที่ถูกกำหนดคุณค่า และธรรมชาติกับเพศ ซึ่งภาพแทนธรรมชาติที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

คำสำคัญ: ภาพแทน; ธรรมชาติ; บทความด้านสิ่งแวดล้อม; นิตยสารสารคดี

Abstract

This research article aims to study the representations of nature in environmental articles on www.sarakadee.com between 1998 and 2022. A total of 289 articles were analyzed using the concepts of ecocriticism and representation. The study found 16 types of nature representations: nature as a victim, nature as something to be preserved, nature as a benefit, nature as the other, nature as a refuge for local people, nature as an enemy, nature as a means of entertainment, nature as an essential factor for living, nature as identity, nature as a learning space, nature as a companion, nature as a refuge, nature and beliefs, nature as a protector, nature as something defined by human values, and nature and gender. These representations illustrate the diverse relationships between humans and nature, reflecting how writers conceptualize, interpret, and express their views toward the natural world in various dimensions.

Keywords: representation; nature; environmental articles; Sarakadee magazine

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20130

Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Chonburi 20130, Thailand

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20130

Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Chonburi 20130, Thailand

E-mail: chittchaipunya@gmail.com

*Corresponding author

Received: 8 November 2025 ; **Revised:** 21 February 2026 ; **Accepted:** 27 February 2026

บทนำ

ปัจจุบันทั้งภาครัฐและภาคประชาชนได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ดังเห็นได้จากการที่หลายองค์กรได้จัดโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อฟื้นฟู พัฒนา และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กิจกรรมการใช้ถุงผ้าของบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ โครงการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม “รางวัลลูกโลกสีเขียว” ของสถาบันลูกโลกสีเขียว หรือการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อปลูกฝังและกระตุ้นจิตสำนึกรักที่มีต่อธรรมชาติ เช่น นิตยสาร green network ที่เป็นสื่อกลางของการร่วมมือในการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม นิตยสารโลกสีเขียว ที่ทำหน้าที่สื่อความหมายด้านสิ่งแวดล้อมและสร้างความตระหนักให้รักธรรมชาติ หรือนิตยสารสารคดี ซึ่งเป็นนิตยสารฉบับแรกของเมืองไทยที่นำเสนอเรื่องแนวสารคดีทั้งเล่ม สื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติรอบตัว ตลอดจนมีความต้องการที่จะดูแลและรักษาธรรมชาติไว้ให้อยู่คู่โลกอย่างยั่งยืน การให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่เกิดขึ้นทั่วโลก ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ก่อให้เกิดกระบวนการค้นคว้าใหม่ที่มีต่อธรรมชาติ และได้แผ่ขยายไปทุกแวดวงวิชาการ จนเกิดช่องทางใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักกันในชื่อ การวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) กลอตเฟลต์ (Glottfelty, 1996) ให้ความหมายของ การวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมโดยยึดโลกเป็นศูนย์กลาง ซึ่งการวิจารณ์เชิงนิเวศแตกต่างจากการวิจารณ์วรรณกรรมทั่วไปที่เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนักเขียน ตัวบท และโลกที่เป็นพื้นที่ทางสังคม เพราะ “โลก” ในความหมายของการวิจารณ์เชิงนิเวศ หมายรวมถึงพื้นที่ของระบบนิเวศด้วย ส่วน ไฮส์ (Heise, 1997) กล่าวถึงแนวคิดนี้ว่า เป็นการตรวจสอบความคิดในการมองธรรมชาติเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และบทบาทของธรรมชาติในวรรณกรรม รวมถึงศึกษาวิธีการนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรม เช่น สุนทรียศาสตร์ การใช้ภาษา ความเปรียบ และการเชื่อมโยงวิทยาศาสตร์กับวรรณคดี ดังนั้นการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงสามารถนำแนวคิดหรือทฤษฎีอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ เพียงแต่ให้สอดคล้องกับแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการศึกษา อาทิ แนวคิดวาทกรรม แนวคิดกลวิธีการนำเสนอ ทฤษฎีองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ แนวคิดสัตวศึกษา และแนวคิดภาพแทน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีการนิยามของภาพแทนไว้ เช่น ฮอลล์ (Hall, 2013) นิยามความหมายของ “Representation” ว่าเป็นกระบวนการประกอบสร้างความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ เพื่อนำเสนอหรือแลกเปลี่ยนสิ่งที่อยู่ในความคิดระหว่างคนในสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน ผ่านการใช้ภาษา สัญลักษณ์ รูปภาพ ในการสื่อความหมายถึงสิ่งเหล่านั้น ส่วนกาญจนา แก้วเทพ (2545) ได้นิยามคำว่า ภาพตัวแทน ไว้ว่า ภาพตัวแทนไม่ใช่สิ่งหรือผลิตภัณฑ์ที่เคยเป็นอยู่หรือมีอยู่ แต่เป็นภาพที่มีการประกอบสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา ภาพตัวแทนจะมีลักษณะอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับว่าภาพตัวแทนนั้นถูกนำเสนออย่างไร สอดคล้องกับ ศิริพร ภักดีผาสุข (2561) ที่กล่าวว่า ภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์เพื่อถ่ายทอดหรือนำเสนอภาพสรรพสิ่งต่าง ๆ ในความคิดให้ผู้อื่นหรือโลกภายนอกได้รับรู้ แต่การนำเสนอภาพส่วนใหญ่จะผ่านขั้นตอนการตัดสิน ประเมินค่าการตีความ และการเลือกสรรแง่มุมในการนำเสนอ จุดยืนและมุมมองของผู้นำเสนอจึงมีผลต่อการสร้างความหมายของสิ่งที่นำเสนอออกไป

นิยามดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แนวคิดภาพแทนเป็นการประกอบสร้างความหมายให้แก่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยคัดเลือกความจริงที่มีอยู่ในสังคมมาผ่านกระบวนการปรุงแต่งให้ความจริงนั้นโดดเด่นขึ้นตามวัตถุประสงค์บางประการของผู้ส่งสาร การนำเสนอภาพแทนอาจเป็นการนำเสนอใหม่ที่ยังไม่เคยมีมาก่อน หรือนำความจริงเดิมมานำเสนอซ้ำ ต่างจากภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นความจริงของสังคมอย่างตรงไปตรงมา

เมื่อพิจารณาแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศกับแนวคิดภาพแทน พบว่า แนวคิดทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากการทำความเข้าใจบทบาทของธรรมชาติต้องพิจารณากระบวนการสร้างความหมายผ่านภาษา เพื่อให้เห็นว่าธรรมชาติได้รับการนำเสนอในลักษณะใด ส่วนแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศช่วยชี้ให้เห็นว่า การนำเสนอดังกล่าวสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและแนวคิดทางสิ่งแวดล้อมอย่างไรดังที่ ัญญา สังขพันธานนท์ (2559) กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศให้ความสนใจศึกษาวิธีที่นักเขียนนำเสนอภาพแทนของสภาพแวดล้อมที่แตกต่างในวรรณกรรม และพิจารณาว่าวิธีการดังกล่าวมีอิทธิพลกับทัศนคติของเรา ต่อความจริงอย่างไร สารคดีเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่มีส่วนในการกระตุ้นจิตสำนึกรักธรรมชาติและให้ความสำคัญกับการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะนิตยสารสารคดี ซึ่งมีจุดเด่น คือ การนำเสนอเรื่องแนวสารคดีทั้งเล่มมีหลากหลายหัวข้อ หนึ่งในหัวข้อที่น่าสนใจคือ หัวข้อ Planet ที่เป็น

บทความ ด้านสิ่งแวดล้อม มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหลายแง่มุม เช่น ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิธีการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข ธุรกิจท่องเที่ยวกับธรรมชาติ บันทึกส่วนตัวที่ถ่ายทอดภาพธรรมชาติผ่านสายตาของนักเขียน ปัจจุบันนิตยสารสารคดีไม่นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์เท่านั้น แต่ยังเผยแพร่ นิตยสารออนไลน์ในรูปแบบ Flipbook ด้วย

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า เนื้อหาของบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดีมีการถ่ายทอดเรื่องราวของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการทัศน์ของนักเขียน โดยนักเขียนแต่ละท่านเลือกนำเสนอภาพธรรมชาติจากมุมมองของตนเองที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งบทความดังกล่าวสามารถนำแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศมาศึกษาาร่วมกับแนวคิดภาพแทนได้ ดังตัวอย่างในบทความ สายน้ำในดวงตา ได้กล่าวถึงธรรมชาติที่มีส่วนช่วยเยียวยาความทุกข์ในการใช้ชีวิตของเขา

เวลามองคลื่นในน้ำ ฉันรู้สึกถึงความสงบ ได้ความสบายตัวจากลมที่พัดผ่าน ได้ยินเสียงนกร้องรื้นๆ และหากไล่ตาจากสายน้ำแล้วมองระเื่อยไป ฉันยังมองเห็นต้นไม้เขียวชอุ่มร่มรื่น รวมถึงวิถีชีวิตชาวบ้านที่นั่งตกปลาริมเขื่อน ฉันว่าสิ่งเหล่านี้แหละคือความสงบ ความสุขที่ตามหา และเป็นสิ่งที่พึงสวดท่ายในห้วงความทุกข์นั้น กระทั่งอยากหยุดเวลาไว้เลยทีเดียว

(ชลธิชา คำเมือง, 2564)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นมุมมองของนักเขียนที่มีต่อธรรมชาติ ซึ่งไม่ได้มีแค่สายน้ำที่ทำให้เขาผ่านพ้นจากช่วงเวลาที่ยากลำบาก แต่กล่าวเพิ่มเติมถึงสายลม เสียงนก ต้นไม้รอบ ๆ รวมถึงการเคลื่อนไหวของมนุษย์เพื่อเป็นการ ตอกย้ำความศรัทธาของนักเขียนที่มีต่อธรรมชาติที่เชื่อว่าธรรมชาติสามารถโอบกอดเขาได้ในวันที่เขาไม่มีทางออกให้กับชีวิต ความรู้สึกดีที่ได้รับเมื่อได้สัมผัสธรรมชาติมีส่วนในการสร้างทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ และทัศนคติดังกล่าวนั้นได้รับการนำเสนอผ่านภาพแทนธรรมชาติคือที่พึงพิง

ตัวอย่างบทความข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในเว็บไซต์นิตยสารสารคดีซึ่งทำให้เห็นว่า ภาพแทนของธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมมีหลากหลายมิติที่น่าสนใจ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบงานวิจัยที่ใช้ภาพแทนเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา เช่น งานวิจัยของ อีสริยา อ้นเงิน (2560) ศึกษาภาพแทนข้าราชการในละครโทรทัศน์, อธิพงษ์ เพ็ชรเกิด (2564) ศึกษาภาพแทนนักโทษผ่าน สารคดีไทยในรอบ 2 ทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2559) และ รัตติกาล เกื่อนชนะ และคณะ (2568) ศึกษาภาพแทนนิมิตดีและนิมิตร้ายในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม โดยใช้แนวคิดภาพแทนเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา อาทิ สุภิสรา เทียนสว่างชัย (2560) ศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ และทงศ์ จันทะมาตย์ (2560) ศึกษาภาพแทนธรรมชาติและสำนึกเชิงนิเวศในนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2556 แต่ยังไม่พบการนำแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศและแนวคิดภาพแทนมาศึกษาบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี โดยศึกษาเฉพาะบทความด้านสิ่งแวดล้อมในหมวด Planet จากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี รวมทั้งสิ้น 289 บทความ เพื่อให้ทราบถึงภาพแทนธรรมชาติลักษณะต่าง ๆ และการวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางในการศึกษาภาพแทนธรรมชาติตามแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศในฉบับต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สืบค้นและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยสำรวจและรวบรวมบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์ของ นิตยสารสารคดี ที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2565 รวมทั้งสิ้น 578 บทความ จากนั้นผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะบทความที่อยู่ในหมวด Planet และเป็นบทความสาธารณะ โดยเนื้อหาต้องมีลักษณะเป็นสารคดีแนวใหม่ ซึ่งประกอบด้วยส่วนข้อเท็จจริง ส่วนสืบค้นบรรยากาศ และส่วนศิลปะหรือกลวิธีการเขียน อีกทั้งต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ได้แก่ ธรรมชาติที่ไม่หมดสิ้น

ธรรมชาติที่ทดแทนได้ และธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป ตามเกณฑ์ดังกล่าว พบว่ามีบทความที่เข้าเกณฑ์จำนวน 289 บทความ

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษางานวิจัย ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดภาพแทน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. วิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ภาพแทนธรรมชาติด้วยแนวคิดการประกอบสร้างความหมายของ ฮอลล์ (Hall, 2013) เพื่ออธิบายการสร้างความหมายของธรรมชาติผ่านภาษา จากนั้นใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศของ กล็อตเฟลต์ (Glottfelty, 1996) เพื่อพิจารณาภาพแทนธรรมชาติตามกรอบมนุษย์เป็นศูนย์กลางและธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง โดยผู้วิจัยได้ปรับวิธีการจำแนกภาพแทนธรรมชาติจากงานวิจัยของ ทนงค์ จันทะมาตย์ (2560) ให้เหมาะสมและครอบคลุมลักษณะข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้

4. สรุป อภิปรายผล และนำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี จำนวน 289 บทความ สามารถแบ่งภาพแทนธรรมชาติออกเป็น 16 ลักษณะ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนบทความด้านสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏภาพแทนธรรมชาติลักษณะต่าง ๆ

ภาพแทนธรรมชาติ	จำนวนบทความที่พบ	ร้อยละ
1. ธรรมชาติคือผู้ถูกระทำ	169	58.47
2. ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา	123	42.56
3. ธรรมชาติคือผลประโยชน์	113	39.10
4. ธรรมชาติคือความเป็นอื่น	101	34.94
5. ธรรมชาติคือที่พึ่งของคนท้องถิ่น	98	33.91
6. ธรรมชาติคือผู้ร้าย	84	30.79
7. ธรรมชาติคือเครื่องมือสร้างความบันเทิง	57	19.72
8. ธรรมชาติคือปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต	54	18.68
9. ธรรมชาติคืออัตลักษณ์	51	17.64
10. ธรรมชาติคือพื้นที่แห่งการเรียนรู้	46	15.91
11. ธรรมชาติคือเพื่อนร่วมโลก	44	15.22
12. ธรรมชาติคือที่พึ่งพิง	36	12.45
13. ธรรมชาติกับความเชื่อ	24	8.30
14. ธรรมชาติคือผู้ปกป้อง	22	7.61
15. ธรรมชาติคือสิ่งที่ถูกกำหนดคุณค่า	16	5.53
16. ธรรมชาติกับเพศ	9	3.11
16.1 ธรรมชาติคือบุรุษเพศ	3	
16.2 ธรรมชาติคือสตรีเพศ	6	

จากตารางพบว่าในบทความด้านสิ่งแวดล้อมปรากฏภาพแทนธรรมชาติทั้งหมด 16 ลักษณะ ได้แก่ ธรรมชาติคือผู้ถูกระทำ ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา ธรรมชาติคือผลประโยชน์ ธรรมชาติคือความเป็นอื่น ธรรมชาติคือที่พึ่งของคนท้องถิ่น ธรรมชาติคือผู้ร้าย ธรรมชาติคือเครื่องมือสร้างความบันเทิง ธรรมชาติ คือปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ธรรมชาติคืออัตลักษณ์ ธรรมชาติคือพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ธรรมชาติคือเพื่อนร่วมโลก ธรรมชาติคือที่พึ่งพิง ธรรมชาติกับความเชื่อ ธรรมชาติคือผู้ปกป้อง ธรรมชาติคือสิ่งที่ถูกกำหนดคุณค่า และธรรมชาติกับเพศ จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ธรรมชาติคือบุรุษเพศ และธรรมชาติคือสตรีเพศ

ภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในบทความมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ธรรมชาติคือผู้ถูกระทำ จำนวน 169 บทความ คิดเป็นร้อยละ 58.47 อันดับต่อมา ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา จำนวน 123 บทความ คิดเป็นร้อยละ 42.56 และธรรมชาติคือผลประโยชน์ จำนวน 113 บทความ คิดเป็นร้อยละ 39.10 ภาพแทนแต่ละลักษณะมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ธรรมชาติคือผู้ถูกระทำ

ธรรมชาติคือผู้ถูกระทำ หมายถึง การนำเสนอภาพแทนธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่ถูกมนุษย์ ทำร้าย ทำลาย คุกคาม หรือกระทำการต่าง ๆ ที่ส่งผลให้ธรรมชาติเกิดความเสียหาย ลดน้อยลง หรือกำลังจะสูญพันธุ์ จากการศึกษาพบภาพแทน ธรรมชาติคือผู้ถูกระทำในเนื้อหาของบทความ อาทิ การทำเหมืองแร่เป็น การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และยังเป็น การเพิ่มอัตราการกลืนกลป่าสัตว์ในพื้นที่ปรองดอง การเดินทางโดยเครื่องบินก่อให้เกิดก๊าซมลพิษที่ไปทำลายโอโซนใน ชั้นบรรยากาศให้ลดน้อยลง การเข้าไปเก็บแร่โคลแทนเพื่อทำโทรศัพท์มือถือทำให้กอริลลาไร้ถิ่นที่อยู่ ขาดแหล่งอาหาร และถูกตามล่าจากมนุษย์ ขยะพลาสติกทำให้สัตว์น้ำเสียชีวิต และโครงการกำแพงกันคลื่นทำลายพื้นที่ชายฝั่ง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

...ประชาชนทั่วโลกจึงนิยมเดินทางโดยเครื่องบินกันมากขึ้น ยังไม่นับไปถึงว่าสายการบินทั่วโลกกำลังมีแผนการ ขยายเส้นทางการบินให้เชื่อมถึงกันทั่วทุกประเทศในอนาคต ซึ่งการเผาผลาญพลังงานของเครื่องบินจะทำให้เกิดก๊าซ มลพิษบนท้องฟ้ามากขึ้น และยังไปทำลายโอโซนในชั้นบรรยากาศให้มีปริมาณลดลง

(วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2550)

ข้อความข้างต้น นักเขียนให้ความหมายธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่ได้รับผลกระทบ และถูกทำลายจาก การทำ กิจกรรมของมนุษย์ โดยการกล่าวถึงความนิยมในการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการโดยสารเครื่องบิน สายการบิน หลายแห่งจึงวางแผนที่จะขยายเส้นทางให้เชื่อมถึงกันทั่วโลก แต่วิธีการเดินทางนี้ต้องใช้พลังงานสูง เมื่อเกิดการเผาผลาญ ก็จะมีก๊าซมลพิษสู่ท้องฟ้า ส่งผลให้โอโซนในชั้นบรรยากาศถูกทำลาย โอโซนที่มีปริมาณลดลงจึงเป็นผู้ถูกระทำจาก การเดินทางด้วยเครื่องบินของมนุษย์

ตัวอย่างที่ 2

โทรศัพท์มือถือกำลังเบียดเบียนชีวิตกอริลลาในคองโก สาเหตุมาจากแหล่งอาศัยของกอริลลาเป็นแหล่งที่พบแร่ โคลแทน (Coltan) สารเก็บประจุไฟฟ้าในโทรศัพท์มือถือ ... ในเวลาเพียง 5 ปี ประชากรกอริลลาในบริเวณเหมืองลดลง กว่า 90 % ทั้งจากการถูกรุกรานที่อยู่อาศัย ขาดแหล่งอาหาร และถูกล่าจากมนุษย์

(เกศินี จิรวณิชชากร, 2555)

ข้อความข้างต้น นักเขียนชี้ให้เห็นว่าโทรศัพท์มือถือมีส่วนในการทำร้ายชีวิตของกอริลลา เนื่องจากแหล่งอาศัย ของพวกมันเป็นแหล่งที่มีแร่โคลแทน ซึ่งเป็นแร่สำคัญที่ใช้ทำโทรศัพท์มือถือ ส่งผลให้กอริลลา ถูกรุกรานที่อยู่อาศัย ขาด แหล่งอาหาร และถูกมนุษย์ไล่ล่า จากตัวอย่างจึงแสดงให้เห็นว่ากอริลลาตกอยู่ในฐานะผู้ถูกระทำจากการเข้าไปเก็บแร่ มาทำโทรศัพท์มือถือของมนุษย์

ตัวอย่างที่ 3

ขยะพลาสติกรวมทั้งขยะอื่น ๆ ที่ย่อยสลายยากเป็นสาเหตุให้สัตว์น้ำเสียชีวิต สันนิษฐานว่าเมื่อขยะพลาสติก ลอยอยู่ในน้ำ ลักษณะของมันอาจคล้ายกับแมงกะพรุนหรืออาหารอื่น ๆ ตามธรรมชาติของสัตว์ทะเล เมื่อสัตว์กินหรือเข้าใจ ผิดว่าเป็นอาหารจึงกินเข้าไป ... ขยะพลาสติกชิ้นใหญ่เมื่อแตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย สัตว์น้ำที่มีขนาดเล็กลงไปก็จะเก็บ กิน เมื่อสัตว์น้ำที่กินเจ็บป่วยจนไม่สามารถออกอาหารเองได้ตามวิถีทางธรรมชาติ ก็จะมีกินขยะพลาสติกเข้าไปจนอาการ ทรุด และตายในที่สุด

(ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล, 2561)

ข้อความข้างต้น นักเขียนแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นผู้ถูกระทำ โดยได้รับผลกระทบจากขยะที่มนุษย์เป็นผู้ก่อ เมื่อขยะจำพวกพลาสติกอยู่ในแหล่งน้ำจะมีลักษณะคล้ายแมงกะพรุน สัตว์น้ำเข้าใจว่าเป็นอาหารจึงกินเข้าไป เมื่อเจ็บป่วยก็ไม่สามารถว่ายน้ำออกไปหาอาหารในพื้นที่อื่นได้ ทำให้ต้องกินพลาสติกเข้าไปเพิ่มจนสภาพร่างกายทรุดหนัก

ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา

ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา หมายถึง การนำเสนอภาพแทนธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่ควรได้รับการดูแลรักษา รวมถึงการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ จากการศึกษาพบการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติคือ สิ่งที่ต้องรักษาผ่านวิธีการอันหลากหลาย อาทิ แกะไขกฎหมายห้ามล่าสัตว์เพื่อเกมกีฬา ตระหนักถึงคุณค่าและหาวิธีการดูแลธรรมชาติตามแนวคิดเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาโลกร้อนพกดักน้ำเพื่อลดขยะที่เป็นสาเหตุหนึ่งของภาวะโลกร้อน การปกป้องผืนป่าด้วยวิธีการบวชป่า และโครงการจอมป่า อีกทั้งยังทำให้พื้นที่ธรรมชาติเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ป้องกันการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ของคนต่างถิ่น การกำหนดชั้นลุ่มน้ำเพื่อให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรในลุ่มน้ำได้อย่างเหมาะสม และการผันน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ วิธีการที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อปกป้องหรือรักษาธรรมชาติไว้ แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติอยู่ในฐานะของผู้ที่ต้องการได้รับการดูแล รักษาเพื่อให้ธรรมชาติยังคงอยู่ต่อไป ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

โลกรวน โลกร้อน เป็นปัญหาระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อทุกคน และไม่อาจเยียวยาแก้ไขได้ โดยประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง โลกจึงต้องการความร่วมมือกันอย่างแข็งขันเพื่อลด ความร้ายแรงและบรรเทาภัยพิบัติที่อาจร้ายแรงกว่าโรคระบาดโควิด 19...

(SCG Future is Net Zero 2050, 2565)

ข้อความข้างต้น นักเขียนแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา โดยเฉพาะโลกซึ่งปัจจุบันอยู่ในภาวะโลกร้อนที่เป็นปัญหาใหญ่ต้องได้รับการแก้ไข สภาพอากาศที่ร้อนจัดส่งผลกระทบต่อมนุษย์ ดังนั้นทุกคนจึงต้องร่วมมือกันเพื่อหาวิธีที่จะช่วยบรรเทาวิกฤติโลกร้อนที่อาจรุนแรงกว่าโรคระบาดโควิด 19

ตัวอย่างที่ 2

...“สวนหินธรรมชาติพุดานาค” แหล่งป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำไร่ปลูกสัตว์ ไม่กี่ปีนี่เองที่เพิ่งเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้นักท่องเที่ยวชื่นชมความงามของธรรมชาติ ... อีกนัยก็เป็น การป้องกันการบุกรุกป่าของผู้ไม่หวังดีด้วยพลังของภาคประชาชน

(อรอุมา ศิลป์พัฒนานุกุล, 2561)

ข้อความข้างต้น นักเขียนชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติคือสิ่งที่มนุษย์ต้องรักษา ซึ่งการเปิด “สวนหินธรรมชาติพุดานาค” ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือวิธีการปกป้องธรรมชาติของมนุษย์เพื่อป้องกันกลุ่มคนที่ต้องการบุกรุกป่าไม้

นอกจากผลการศึกษาข้างต้นที่นักเขียนนำเสนอให้เห็นว่ามนุษย์คิดค้นวิธีในการดูแลรักษาธรรมชาติ หลากหลายรูปแบบ แต่ยังมีบทความบางบทความที่นำเสนอให้เห็นว่าวิธีการจัดการกับธรรมชาติประเภทหนึ่ง อาจส่งผลกระทบต่อธรรมชาติอีกประเภทหนึ่งได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3

แนวคิดในการผันน้ำเกิดจากหน่วยงานรัฐเห็นว่าลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตร ที่สำคัญ ในช่วงที่ผ่านมามีการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้ปริมาณการใช้น้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยาเพิ่มขึ้น ปัญหาน้ำขาดแคลนมีแนวโน้มว่าจะรุนแรงขึ้น ... แนวคิดเรื่องผันน้ำจากลุ่มน้ำสาละวินไปยังลุ่มน้ำปิง (ตอนล่าง) และลุ่มน้ำเจ้าพระยา ยังก่อให้เกิดคำถามและข้อกังวลเรื่องเส้นทางอพยพของปลาท้องถิ่นในแหล่งน้ำ การปนเปื้อนของชนิดพันธุ์ปลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ ... อาจทำให้เกิดการรุกรานของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นหรือเอเลียนสปีชีส์...

(ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล, 2564)

ข้อความข้างต้น นักเขียนชี้ให้เห็นว่าน้ำเป็นทรัพยากรสำคัญที่มนุษย์ต้องหาวิธีการรักษาไว้ การผันน้ำเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ได้รับผลกระทบมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แม้การผันน้ำจะช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อให้มนุษย์มีน้ำไว้ใช้ประโยชน์ แต่วิธีการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสัตว์น้ำ เช่น เส้นทางอพยพของปลาถูกทำลาย เกิดการรุกรานของสัตว์ต่างชนิดพันธุ์จนทำให้เกิดการปนเปื้อนของชนิดพันธุ์ปลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ ได้

ธรรมชาติคือผลประโยชน์

ธรรมชาติคือผลประโยชน์ หมายถึง การนำเสนอภาพแทนธรรมชาติว่าเป็นทรัพยากรที่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่มนุษย์ โดยที่มนุษย์นำธรรมชาติมาพัฒนา ต่อยอด หรือออกแบบจนเกิดผลกำไร ภาพแทนธรรมชาติคือผลประโยชน์ที่ปรากฏในบทความ อาทิ แม่น้ำใหญ่มีพลังงานมหาศาลที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ภูกระดึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้าน และในอนาคตอาจสร้างผลกำไรมหาศาลให้กับกลุ่มนายทุน สัตว์น้ำวัยอ่อนสร้างรายได้ให้กับอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ และนโยบายเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมช่วยให้มนุษย์ได้มีธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

...แต่สำหรับวิศวกรรุ่นปู่ที่ถูกลำดับบทบาทให้พัฒนาประเทศ เขาก็เห็นแม่น้ำยิ่งใหญ่ พลังมหาศาลเช่นกัน เป็นพลังที่ต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมมนุษย์ ไม่ใช่ทิ้งไว้ “เสียเปล่า” ให้พืชและสัตว์อื่น ๆ ในระบบนิเวศ ถ้าการพัฒนาต้องทำลายธรรมชาติและทำให้สัตว์สูญพันธุ์ไปบ้างก็เป็นการสูญเสียที่จำเป็นต้องแลก...

(สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิช, 2552)

ข้อความข้างต้น นักเขียนนำเสนอความหมายของธรรมชาติว่าเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าที่มนุษย์สามารถนำมาใช้สร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองได้ โดยเฉพาะแม่น้ำใหญ่ที่สามารถพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดพลังงานมหาศาลที่มนุษย์จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ และเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำ แม้ว่าการพัฒนานั้นจะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติบ้างก็ตาม

ตัวอย่างที่ 2

...ประเด็นใหญ่การสร้างกระเช้าจะทำให้การกระจายรายได้สู่ลูกหาบซึ่งเป็นกลไกสำคัญของ การท่องเที่ยวมานาน ปีละ 30-50 ล้านบาทในช่วง 3-4 เดือนเปลี่ยนไป เม็ดเงินจากการท่องเที่ยวตรงสู่ชาวบ้านจะถูกแบ่งไปให้นายทุนระดับตำบล อำเภอ จังหวัด มากขึ้น เหมือนใช้อำนาจแย่งกันชิง ๆ หน้า ส่วนที่ว่าจะบริหารและกระจายรายได้ไปหาชาวบ้านได้จริงหรือไม่ ก็เดาได้ว่าในที่สุดกำไรจะกระจุกอยู่กับใคร

(ศศิณ เฉลิมลาภ, 2558)

ข้อความข้างต้น นักเขียนแสดงให้เห็นว่ามนุษย์พยายามพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้ทันสมัยและสะดวกสบายมากขึ้นเพื่อสร้างผลประโยชน์ด้านการเงินในแก่ตนเองและพรรคพวก และ จากประโยคที่ว่า “เม็ดเงินจากการท่องเที่ยวตรงสู่ชาวบ้านจะถูกแบ่งไปให้นายทุนระดับตำบล อำเภอ จังหวัด มากขึ้น เหมือนใช้อำนาจแย่งกันชิง ๆ หน้า” แสดงให้เห็นว่า นอกจากชาวบ้านที่ประกอบอาชีพจากการพึ่งพาแหล่งท่องเที่ยว ยังมีผู้ที่เล็งเห็นช่องทางการนำธรรมชาติมาสร้างกำไร จึงเข้าแย่งชิงธรรมชาติเพื่อให้ตนเองได้เป็นผู้ที่มีอำนาจในการจัดการทรัพยากร เป็นการตอกย้ำว่าธรรมชาติอยู่ในฐานะผู้สร้างผลประโยชน์ให้กับมนุษย์

ตัวอย่างที่ 3

...ทุกวันนี้กลุ่มนักลงทุนในอุตสาหกรรมประมงฉวยโอกาสกวาดโกยฝูงสัตว์ทะเลวัยอ่อนเป็นต้น ๆ ด้วยเท้าและพลั่วเข้าเครื่องปั่นเครื่องโม่ในโรงงานอย่างไร้คุณค่า เดือนละหลายหมื่น ปีละหลายแสนต้น ขายเป็นอาหารสัตว์เอาเงินเข้ากระเป๋ได้แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา...

(จิตติพันธ์ พัฒนมงคล, 2565)

ข้อความข้างต้น นักเขียนนำเสนอภาพแทนของธรรมชาติผ่านสายตาของกลุ่มนายทุนที่มองว่าธรรมชาติคือผลประโยชน์ กล่าวคือ สัตว์น้ำวัยอ่อนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เมื่อนำมาแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ ก็สามารถสร้างผลประโยชน์ให้การแก่ตนเองได้ และหากจับสัตว์น้ำเหล่านั้นได้เป็นจำนวนมากก็เท่ากับว่ากำไรของการทำกิจการจะมากขึ้นตามไปด้วย

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี พบภาพแทนธรรมชาติจำนวน 16 ลักษณะ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ ได้แก่ ผลการวิเคราะห์พบภาพแทนธรรมชาติ 3 กลุ่มหลัก โดยกลุ่มมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีมากที่สุดถึง 13 ลักษณะ สะท้อนว่าธรรมชาติถูกกำหนดความหมายและคุณค่าผ่านผลประโยชน์ ความต้องการ และมุมมองของมนุษย์ แม้บางภาพแทนจะดูเหมือนยกย่องหรือเห็นใจธรรมชาติ แต่ยังคงอยู่ภายใต้กรอบความคิดเดิมในรูปแบบที่อ่อนโยนลง ในทางตรงกันข้ามภาพแทนธรรมชาติแบบธรรมชาติเป็นศูนย์กลางพบเพียงลักษณะเดียว คือการมองธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่มีคุณค่าในตัวเอง ซึ่งสะท้อนว่าการนำเสนอในบทความยังไม่เคลื่อนออกจากแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังพบภาพแทนแบบผสมผสาน 2 ลักษณะ ที่แสดงการซ้อนทับของสองกรอบแนวคิด โดยบางส่วนของมนุษย์เหนือธรรมชาติ ขณะที่บางส่วนยอมรับศักยภาพและคุณค่าของธรรมชาติ โดยรวมแล้วภาพแทนธรรมชาติในบทความยังคงถูกครอบงำด้วยมุมมองมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แม้จะมีความพยายามเปิดพื้นที่ให้แนวคิดธรรมชาติเป็นศูนย์กลางก็ตาม

ภาพแทนธรรมชาติที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะที่ต่างกันออกไป และภาพแทนธรรมชาติที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ธรรมชาติคือผู้ถูกกระทำ ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา และธรรมชาติคือผลประโยชน์ จากผลการศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี พบว่ามีประเด็นที่ควรพิจารณา ดังนี้

“ภาพแทนธรรมชาติคือผู้ถูกกระทำ” แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมที่มนุษย์กระทำเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานหรือความต้องการด้านอารมณ์ส่งผลกระทบโดยตรงต่อธรรมชาติ และอาจส่งผลกระทบทางอ้อมโดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าการกระทำของตนเองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายให้กับธรรมชาติในระบบนิเวศ ในบางครั้งการที่ธรรมชาติต้องตกอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ เพราะธรรมชาติสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงใช้เหตุผลทางเศรษฐกิจมาเป็นข้ออ้างในการกระทำกับธรรมชาติ ดังเห็นได้จากการที่นักเขียนนำเสนอลักษณะของธรรมชาติผ่าน “ภาพแทนธรรมชาติคือผลประโยชน์” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในสายตาของมนุษย์ธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่อยู่ภายใต้อำนาจของตนเอง มนุษย์สามารถควบคุม จัดการ หรือหยิบฉวยไปสร้างประโยชน์ที่ส่งผลต่อชีวิตของมนุษย์ได้ รวมถึงการนำธรรมชาติไปพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ลักษณะของธรรมชาติที่นักเขียนนำเสนอผ่านภาพแทนธรรมชาติคือผู้ถูกกระทำ และภาพแทนธรรมชาติคือผลประโยชน์ แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งที่ไร้อำนาจ ไม่มีความสามารถในการต่อต้านความต้องการของมนุษย์ ทำให้ธรรมชาติเป็นผู้ที่ถูกกระทำอยู่เสมอ ภาพแทนธรรมชาติทั้งสองสะท้อนให้เห็นแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Antropocentric) ที่มองว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของอำนาจ มีสิทธิในการเข้าครอบครอง จัดการธรรมชาติได้อย่างชอบธรรม (อรรพรรณ ฤทธิ์ศรีธร, 2562)

การที่มนุษย์กระทำการต่าง ๆ ต่อธรรมชาติและนำธรรมชาติไปสร้างประโยชน์เพื่อสนอง ความต้องการของตนเองได้สร้างปัญหาต่อธรรมชาติไว้มากมาย ทำให้มนุษย์หันกลับมาตระหนักและหาวิธีที่จะดูแลรักษาธรรมชาติ นักเขียนนำเสนอธรรมชาติที่ควรได้รับการเยียวยาผ่าน “ภาพแทนธรรมชาติคือ สิ่งที่ต้องรักษา” ทำให้เห็นมุมมองของมนุษย์ที่รักเคารพ และรู้สึกเห็นอกเห็นใจสิ่งมีชีวิตร่วมโลก การนำเสนอดังกล่าวเป็นการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติผ่านวิธีคิดแบบยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentric) โดยชี้ให้เห็นว่า โลกไม่ได้มีแค่มนุษย์เพียงเผ่าพันธุ์เดียวที่ดำรงอยู่ แต่ยังมีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ (อรรพรรณ ฤทธิ์ศรีธร, 2562) มนุษย์จึงต้องดูแลรักษาธรรมชาติที่เป็นสิ่งมีชีวิตร่วมโลกด้วย

อย่างไรก็ตามบทความส่วนหนึ่งยังคงให้ความสำคัญกับความสามารถของมนุษย์ที่พยายามคิดค้นวิธีเพื่อทำความเข้าใจ และดูแลรักษาธรรมชาติด้วยการใช้ทักษะ รวมถึงเครื่องมือที่ทันสมัยซึ่งมนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อคงสภาพธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ไว้ โดยเฉพาะการดูแลรักษาธรรมชาติที่สามารถนำมาสร้างประโยชน์ได้ ภาพแทนธรรมชาติลักษณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาพแทนธรรมชาติคือผลประโยชน์ เพราะมนุษย์มุ่งรักษาธรรมชาติที่มีประโยชน์

แต่การที่มนุษย์มองข้ามผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติอื่นซึ่งไม่ได้ให้ประโยชน์แก่ตนเอง ทำให้ธรรมชาติส่วนนี้ต้องกลายเป็นผู้ถูกกระทำ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560) เรียกวิธีการดูแลรักษาธรรมชาติเช่นนี้ว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน” กล่าวคือ มนุษย์ยังคงมองว่าธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุที่มีหน้าที่รับใช้มนุษย์ ไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ศรี และไม่มีสิทธิเป็นของตัวเองแต่การพัฒนาของมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อยังมีธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์ มนุษย์จึงจำเป็นต้องดูแลรักษาธรรมชาติเพื่อให้การพัฒนาดำเนินต่อไป แม้การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดการทำลายธรรมชาติ แต่ในความเป็นจริงกลับเน้นความยั่งยืนของการพัฒนามากกว่าความยั่งยืนของธรรมชาติ การพัฒนาแบบยั่งยืนจึงไม่ใช่วิธีที่สามารถลดทอนความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติได้อย่างฉับพลัน เช่นเดียวกันกับที่นักเขียนนำเสนอว่าการที่มนุษย์ดูแลรักษาธรรมชาติประเภทหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อธรรมชาติประเภทอื่นได้ ภาพแทนธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษาแสดงให้เห็นความชาญฉลาดของมนุษย์ที่นอกจากจะใช้วิธีการต่าง ๆ ดูแลรักษาธรรมชาติแล้ว วิธีการเหล่านั้นยังนำมาซึ่งผลประโยชน์อีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ศุภิสรา เทียนสว่างชัย (2560) อธิบายไว้ว่า มนุษย์อยู่ในสถานะเหนือทุกสิ่งในโลกเป็นผู้มีจิตวิญญาณ สติปัญญา สามารถจัดการและสร้างสรรค์ผลประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างไร้ขีดจำกัด

การที่พบภาพแทนธรรมชาติคือผู้ถูกกระทำ ภาพแทนธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา และภาพแทนธรรมชาติคือผลประโยชน์ ในบทความมากที่สุด 3 อันดับแรก อาจเพราะนักเขียนต้องการนำเสนอให้เห็นสภาพของธรรมชาติที่ถูกมนุษย์ทำลายจนเปลี่ยนแปลง และพยายามชี้ให้เห็นว่ามนุษย์กำลังดำเนินชีวิตด้วย การเปิดเขียนธรรมชาติมากเกินไปจนความจำเป็นโดยการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติจนทำให้ธรรมชาติต้องเผชิญกับความเลวร้าย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาจกระทบจิตใจของผู้อ่านจนเกิดเป็นจิตสำนึกทางนิเวศซึ่งก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ และต้องการดูแลรักษาธรรมชาติร่วมโลกเหล่านั้นไว้ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสารสารคดีที่นอกจากมุ่งหวังให้ผู้อ่านได้รับความรู้และความบันเทิงแล้ว ยังคาดหวังว่าเรื่องราวในบทความจะมีส่วนที่ช่วยให้ผู้อ่านและสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นที่ผู้อ่านในกลุ่มนิสิต นักศึกษาจนถึงวัยทำงาน (Sarakadee Magazine, n.d.) ซึ่งเป็นกำลังหลักที่จะช่วยพัฒนาประเทศ รวมถึงการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไป

แม้บทความด้านสิ่งแวดล้อมมุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่การปรากฏภาพแทนธรรมชาติในฐานะ “ความเป็นอื่น” และ “ผู้ร้าย” สะท้อนความซับซ้อนของการสื่อสารเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกทางนิเวศ มิใช่ ความขัดแย้งกับเป้าหมายดังกล่าว ภาพแทนความเป็นอื่นเน้นเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงข้อจำกัดของการควบคุมธรรมชาติ ขณะที่ภาพแทนธรรมชาติคือผู้ร้ายใช้ความหวาดกลัวจากภัยพิบัติเป็นเครื่องมือเตือนถึงผลกระทบและความรับผิดชอบของมนุษย์ทั้งสองลักษณะเผยให้เห็นการนำเสนอที่ไม่เป็นเอกภาพ ระหว่างการยกย่องต่อต้าน และควบคุมธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผันผวนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การให้ความหมายเหล่านี้ยังคงดำเนินอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มนุษย์ทำหน้าที่กำหนดคุณค่าของธรรมชาติ

จากผลการศึกษาภาพแทนธรรมชาติ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งยังสะท้อนมุมมองอันหลากหลายของมนุษย์ การนำเสนอภาพแทนมีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกให้ผู้อ่านตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้ธรรมชาติเกินความจำเป็น และกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของบทความด้านสิ่งแวดล้อมในนิตยสารสารคดีที่ต้องการให้ผู้อ่านเกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีต่อธรรมชาติและสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แม้งานเขียนด้านสิ่งแวดล้อมจะมุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่ภาพแทนธรรมชาติ ส่วนใหญ่ยังอยู่ภายใต้กรอบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ผลวิจัยจึงสามารถใช้เป็นแนวทางให้ผู้ผลิตเนื้อหาบทวนการนำเสนอ เพื่อเน้นคุณค่าของธรรมชาติในตัวเองมากกว่ามองเป็นเพียงทรัพยากรที่ต้องบริหารจัดการ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังงานสารคดีแนวธรรมชาติในสื่อประเภทอื่น เช่น หนังสือพิมพ์ ละครโทรทัศน์ บทความออนไลน์ในโซเชียลมีเดีย เพื่อให้เห็นภาพแทนธรรมชาติในบริบทที่หลากหลาย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา เรื่อง “ภาพแทนธรรมชาติ ในบทความด้านสิ่งแวดล้อมจากเว็บไซต์นิตยสารสารคดี” ผู้เขียนขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำอันมีคุณค่า และขอขอบคุณเว็บไซต์นิตยสารสารคดี (www.sarakadee.com) ที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). สื่อและวัฒนธรรมศึกษากับสังคมไทย. รัฐศาสตร์สาร, 23(3), 50-97.
- เกศินี จิรวินิชขจร. (2555, กุมภาพันธ์ 23). โลกสรรพสิ่ง : โทรศัพท์มือถือ. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2012/02/23/mobile-phone/>
- ชลธิชา คำเมือง. (2564, เมษายน 17). สายน้ำในดวงตา. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2021/04/17/%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3/>
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น. (พิมพ์ครั้งที่ 6). วิชาษา.
- ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล. (2561, มิถุนายน 8). ชะเนในท้องวาว เมื่อพลสดกพพมาตออยู่ในท้องทะเลไทย: บทความพิเศษเนื่องในวันมหาสมุทรโลก 8 มิถุนายน. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2018/06/08/%E0%B8%82%E0%B8%A2%E0%B8%B0%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%AC/>
- ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล. (2564, พฤศจิกายน 9). 22 ลุ่มน้ำหลัก 353 ลุ่มน้ำสาขา: คุณค่าและความสำคัญของการแบ่งกลุ่มลุ่มน้ำไทย. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2021/11/09/%E0%B8%A5%E0%B8%B8%E0%B9%88%E0%B8%A1%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2/>
- ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล. (2565, มิถุนายน 1). รณรงคี่ไม่จับตัวอ่อนสัตว์ทะเล ทวงคืนน้ำพริกปลาทุ. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2022/06/01/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%A7%E0%B9%8C%E0%B8%97%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%A5/>
- ทนงศ์ จันทะมาตย์. (2560). ภาพแทนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับพลวัตของสำนึกเชิงนิเวศในนวนิยาย-ไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2556. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). แนวนวรณคคี่ ทฤษฎีร่วมสมัย. นาคร.
- รัตติกาล เกื้อนชนะ และคณะ. (2568). ภาพแทนนิมิตติและนิมิตร้ายในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). อยู่ยาศึกษา, 17(1), 45-61.
- วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์. (2550, เมษายน 17). โลกร้อน ความจริงที่ทุกคนต้องรู้ – 10 คำถามโลกร้อนที่ทุกคนต้องรู้, 10 วิธีในการช่วยลดภาวะโลกร้อน. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2007/04/17/%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%B0%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%99/>
- ศศิณ เฉลิมลาภ. (2558, มิถุนายน 15). จากป่าสู่เมือง – บันทึกกฎกระดิ่ง (ต่อ). Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2015/06/15/pukradung/>
- ศิริพร รักดีผาสุข. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภิสรา เทียนสว่างชัย. (2560). แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์คคี่ บุญจันทร์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

- สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์. (2552, กรกฎาคม 19). การต่อสู้เพื่อโลกสีเขียวของอเมริกันชนคนเล็ก ๆ. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2009/07/19/another-american-for-green-world/>
- อธิพงษ์ เพ็ชรเกิด. (2564). ภาพแทนนักโทษผ่านสารคดีไทยในรอบ 2 ทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2559). (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพะเยา).
- อรรธรณ ฤทธิ์ศรีธร. (2562). ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- อรอุมา ศิลป์พัฒนานุกุล. (2561, ตุลาคม 19). สัมผัส “พุดหางนาค” ภูเขาแห่งศรัทธา 500 ล้านปี. Sarakadee Magazine. <https://www.sarakadee.com/2018/10/19/%E0%B8%9E%E0%B8%B8%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%84/>
- อิสริยา อ้นเงิน. (2560). ภาพตัวแทนของข้าราชการในละครโทรทัศน์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- Glottfelty, C. (1996). Introduction : Literary studies in an age of environmental crisis. In C. Glottfelty and H. Fromm (Eds.), *The ecocriticism reader : landmarks in literary ecology* (pp. xv-xxxvii). University of Georgia Press.
- Hall, S. (2013). The work of representation. In S. Hall, J. Evans and S. Nixon (Eds.), *Representation* (pp. 1-47). SAGE.
- Heise, U. K. (1997). Science and Ecocriticism. *The American Book Review*, 18(5), 4-6. Sarakadee Magazine. (n.d.). *About Us*. Sarakadee Magazine <https://www.sarakadee.com/about/>
- SCG Future is Net Zero 2050. (2565, กันยายน 9). *Sarakadee Magazine*. <https://www.sarakadee.com/2022/09/09/scg-2050-2/>